

Tomasz JEDYNAK*

LUKA EMERYTALNA A POTENCJAŁ DO OSZCZĘDZANIA W POLSKICH GOSPODARSTWACH DOMOWYCH

DOI: 10.21008/j.0239-9415.2017.073.09

W opracowaniu podjęto problematykę możliwości sfinansowania luki emerytalnej przez uczestników polskiego systemu emerytalnego. Struktura opracowania wynika z przyjętych celów badawczych. W pierwszej kolejności omówiono kwestię adekwatności dochodowej systemów emerytalnych. Następnie z wykorzystaniem koncepcji docelowych stóp zastąpienia oszacowano rozmiary luki emerytalnej w Polsce. W kolejnym etapie oceniono potencjał do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych. W wyniku badań stwierdzono, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy, zgodnie z którą poziom dochodów gospodarstw domowych w Polsce umożliwi im gromadzenie dodatkowych oszczędności emerytalnych, jednak przeciętne gospodarstwo nie może zgromadzić oszczędności zapewniających sfinansowanie całej luki emerytalnej.

Słowa kluczowe: adekwatność emerytur, stopa zastąpienia, luka emerytalna, oszczędności gospodarstw domowych.

1. WPROWADZENIE

Zgodnie z licznymi prognozami w Polsce przewidywany jest istotny spadek stóp zastąpienia z części bazowej powszechnego systemu emerytalnego (OECD, 2015; European Commission, 2015; Aviva, 2016). Według różnych szacunków wskaźnik ten w 2050 r. będzie się kształtował na poziomie ok. 31-43%, a więc znacznie poniżej uznawanej za optymalną wartości ok. 70% (OECD, 2015). W związku z tym w ostatnich latach podnoszona jest kwestia konieczności stworzenia dodatkowego systemu emerytalnego, skutecznie zachęcającego do gromadzenia dobrowolnych oszczędności emerytalnych (Rutecka, 2014b; Kawalec i in., 2014; Rutecka, 2014a; Jedynak, 2016a). Słusznie bowiem twierdzi się, że dodatkowe oszczędności są najskuteczniejszą metodą zapewnienia w przyszłości adekwatnego, odpowiadającego oczekiwaniom społeczeństwa poziomu świadczeń emerytalnych. Powstaje jednak

---

* Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń.

pytanie leżące u podstaw podjętego w opracowaniu problemu badawczego: czy poziom dochodów polskich gospodarstw domowych umożliwia im gromadzenie dodatkowych oszczędności w wysokości zapewniającej pokrycie luki emerytalnej? Na podstawie tak postawionego pytania sformułowana została hipoteza badawcza, zgodnie z którą poziom dochodów gospodarstw domowych w Polsce umożliwia im gromadzenie dodatkowych oszczędności emerytalnych, jednak przeciętne gospodarstwo domowe nie może zgromadzić oszczędności w wysokości zapewniającej sfinansowanie całej luki emerytalnej. W celu weryfikacji powyższej hipotezy przyjęto dwa główne cele opracowania: (1) oszacowanie rozmiarów luki emerytalnej w Polsce oraz (2) ocena potencjału do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych w kontekście możliwości sfinansowania tej luki.

2. ADEKWATNOŚĆ DOCHODOWA SYSTEMÓW EMERYTALNYCH

Z perspektywy uczestnika systemu emerytalnego podstawowym celem jego funkcjonowania jest zapewnienie dochodów po zakończeniu aktywności zawodowej (Góra, 2003, s. 37; Szczepański, 2014, s. 734). Przyjmując szerszą perspektywę (makroekonomiczną, ogólnospołeczną) Barr i Diamond (2014, s. 37) jako cele systemu emerytalnego wskazują również: pomoc dla najuboższych członków społeczeństwa, redystrybucję dochodów oraz osiągnięcie innych celów ekonomicznych i społecznych, jak np. wzrost gospodarczy czy polityka prorodzinna. Chybalski (2016, s. 16-17) na podstawie wnikliwej analizy celów współczesnych systemów emerytalnych wskazuje dwa cele podstawowe: wygładzenie konsumpcji w cyklu życia oraz międzypokoleniowy podział PKB, którym towarzyszą inne cele o charakterze społecznym, np. zabezpieczenie przed ryzykiem długowieczności oraz zapobieganie ubóstwu osób starszych.

Bliższe spojrzenie na indywidualną (jednostkową) perspektywę postrzegania systemu emerytalnego prowadzi do wniosku, że jego cele, takie jak wspomniane wygładzenie konsumpcji w cyklu życia, zabezpieczenie przed ryzykiem długowieczności oraz zapobieganie ubóstwu osób starszych, stanowią podstawę do wyodrębnienia szerszej kategorii celów, którą określić można jako adekwatność dochodowa systemu emerytalnego (adekwatność emerytur). Adekwatność dochodowa systemu emerytalnego polega na zapewnieniu przez świadczenia z tego systemu możliwości utrzymania wcześniejszego standardu życia po przejściu na emeryturę (OECD, 2013, s. 61). W szerszym rozumieniu adekwatność dochodowa może obejmować również zapobieganie społecznemu wykluczeniu osób starszych, promowanie solidarności międzypokoleniowej, zapobieganie dyskryminacji kobiet lub mężczyzn pod względem wysokości świadczeń emerytalnych itp. (European Commission, 2003, s. 23-39).

Przed podjęciem szczegółowych analiz dotyczących realizacji przez system emerytalny postulatu adekwatności emerytur trzeba podkreślić, że cel ten nierozdzielnie

wiąże się również z celami o charakterze ekonomicznym, które w praktyce stanowią gwarancję jego realizacji. Chodzi to o efektywność oraz stabilnością finansową systemu emerytalnego. Jak trafnie zauważa Chybalski (2016, s. 17), „system nieefektywny i niestabilny finansowo nie może bowiem w długim okresie zapewnić adekwatnych emerytur”. Zagadnienia efektywności i stabilności systemu emerytalnego wykraczają poza zakres opracowania i nie będą tutaj szerzej analizowane.

W piśmiennictwie definicja pojęcia adekwatności dochodowej systemu emerytalnego nie budzi większych wątpliwości. Zasadniczo panuje powszechna zgoda, że pojęcie to odnosi się do wspomnianej wcześniej możliwości zapewnienia przez system emerytalny świadczeń w wysokości umożliwiającej utrzymanie wcześniejszego standardu życia po przejściu na emeryturę. W kontekście poruszonej problematyki zagadnieniem budzącym liczne kontrowersje jest jednak kwestia sposobu pomiaru stopnia adekwatności systemów emerytalnych.

W badaniach nad adekwatnością emerytur wyróżnia się dwa podstawowe podejścia: dochodowe oraz konsumpcyjne. Podejście dochodowe opiera się na pomiarze dochodu emerytalnego oraz jego relacji do zarobków w trakcie aktywności zawodowej. W podejściu konsumpcyjnym miarą adekwatności jest poziom wydatków gospodarstw domowych emerytów. Dodatkowo można wskazać również jednowymiarowe oraz wielowymiarowe ujęcie problemu adekwatności emerytur. Ujęcie jednowymiarowe koncentruje się głównie na pomiarze stopnia alokacji dochodu (lub konsumpcji) w cyklu życia, podczas gdy w ujęciu wielowymiarowym uwzględnia się również kwestię ochrony osób starszych przed ryzykiem ubóstwa (Chybalski, 2016, s. 23-25).

Nie zagłębiając się w tym miejscu w rozważania metodologiczne nad zaletami oraz wadami różnych sposobów pomiaru adekwatności dochodowej systemów emerytalnych, należy zaznaczyć, że obecnie najczęściej stosowanym wskaźnikiem adekwatności emerytur jest stopa zastąpienia brutto (Biggs, Springstead, 2008, s. 1-2; Grech, 2013, s. 5). Miara ta jest definiowana jako wyrażony w procentach stosunek wartości pierwszej emerytury brutto do ostatniego wynagrodzenia brutto. Niezależnie od pewnych ograniczeń, a także od nieuchronnego uproszczenia obrazu rzeczywistości, do jakiego prowadzi jej stosowanie, w opracowaniach Banku Światowego, Komisji Europejskiej, OECD oraz innych, w których są porównywane różne systemy emerytalne, stopa zastąpienia brutto pozostaje najpowszechniej stosowanym wskaźnikiem adekwatności systemów emerytalnych (np Whitehouse, 2007; European Commission, 2015; OECD, 2015). Największymi atutami stopy zastąpienia jako miary adekwatności emerytur są prosta i intuicyjna konstrukcja, jednoznaczna interpretacja jej wartości, a także możliwość bezpośredniego porównywania jej wartości obliczonych dla różnych systemów emerytalnych. Stąd też w dalszej części opracowania za podstawę do określenia stopnia adekwatności dochodowej polskiego systemu emerytalnego przyjęto stopę zastąpienie brutto.

3. LUKA EMERYTALNA W POLSCE

Przyjęcie stopy zastąpienia za miernik adekwatności systemu emerytalnego prowadzi do fundamentalnego pytania o to, jaka powinna być jej optymalna wartość. Biorąc pod uwagę implikacje płynące z teorii cyklu życia Modiglianiego i Brumberga (1954) oraz z teorii dochodu permanentnego Friedmana (1957), należałoby stwierdzić, że przy optymalnym docelowym poziomie stopy zastąpienia, dochód uzyskiwany na emeryturze pozwala na zachowanie standardu życiowego na poziomie podobnym do osiąganego w okresie aktywności zawodowej. Pomimo że w teorii powyższe stwierdzenie wydaje się jasne i precyzyjne, w praktyce trudno jest określić, ile dokładnie powinna wynosić docelowa wartość stopy zastąpienia. Trudności te wynikają głównie z komplikacji związanych z określeniem poziomu przyszłych potrzeb materialnych emerytów, które są pochodną nie tylko poziomu zamożności, ale również wielu innych czynników, takich jak np. zakres usług zapewnianych przez państwo (Mercer, 2016; Aviva, 2016).

Przyjmując za miarę adekwatności dochodowej systemu emerytalnego koncepcję stopy zastąpienia, można stwierdzić, że warunek adekwatności emerytur jest spełniony, gdy uzyskiwane przez uczestników systemu stopy zastąpienia kształtują się na poziomie zbliżonym do stopy docelowej (oczekiwanej). Jeżeli rzeczywiste wartości zastąpienia są niższe od wartości docelowej, to taki system emerytalny należy uznać za nieadekwatny dochodowo. Różnicę między oczekiwaną a rzeczywistą stopą zastąpienia określa się mianem luki emerytalnej, która z reguły jest przedstawiana w postaci punktów procentowych. Rozmiary tak rozumianej luki emerytalnej wskazują na stopień braku adekwatności dochodowej systemu emerytalnego.

Rozpatrując zagadnienie adekwatności systemu emerytalnego, trzeba również zauważyć, że może być ona rozpatrywana w ramach bieżącego okresu oraz w perspektywie długoterminowej. W pierwszym przypadku, obliczając rozmiary luki emerytalnej, za rzeczywistą stopę zastąpienia przyjmuje się wartość zastąpienia, jaką osiągają uczestnicy systemu emerytalnego przechodzący obecnie na emeryturę. W drugim przypadku konieczne jest oparcie kalkulacji na prognozach dotyczących przyszłych stóp zastąpienia. O ile więc rozmiary bieżącej luki emerytalnej mają głównie charakter informacyjno-poglądowy, o tyle szacowane rozmiary przyszłej luki emerytalnej stanowią cenną informację będącą przesłanką do kształtowania polityki emerytalnej.

Z zaprezentowanych dotychczas rozważań wynika, że do oszacowania stopnia adekwatności dochodowej polskiego systemu emerytalnego niezbędna jest znajomość dwóch wartości: docelowej (oczekiwanej) stopy zastąpienia oraz rzeczywistej stopy zastąpienia osiągniętej przez uczestników systemu.

Rezultaty analiz teoretycznych oraz badań empirycznych świadczą o tym, że dla większości emerytów optymalna docelowa stopa zastąpienia (*targeted replacement rate*) mieści się w przedziale 60-80% (por. tab. 1). Wartość poniżej tego zakresu skutkuje niemożnością zachowania poziomu życia z okresu aktywności zawodowej.

Z drugiej strony stopa zastąpienia powyżej 90% może oznaczać, że poziom gromadzonych oszczędności jest zbyt wysoki i postulat wyrównania konsumpcji w cyklu życia nie jest spełniony.

Tabela 1. Poziom docelowej stopy zastąpienia

Źródło, rok publikacji	Docelowa stopa zastąpienia
(Mercer, 2016)	65-80%
(OECD, 2015)	70%
(Munnell i in., 2014)	67-80%
(Whitehouse, 2014)	50-60%
(Góra i Rutecka, 2013)	60%
(MacDonald i Moore, 2011)	70-80%
(Schieber, 2004)	70%
(Greninger i in., 2000)	70-89%
(World Bank, 1994)	60%

Stopa zastąpienia brutto osiągnięta przez osoby przechodzące obecnie na emeryturę w ramach bazowego systemu emerytalnego w Polsce szacowana jest na poziomie ok. 53% (European Commission, 2015, s 359). Uprawnione jest więc twierdzenie, że system ten już teraz jest nieadekwatny dochodowo, co znajduje odzwierciedlenie w luce emerytalnej na poziomie ok. 10-20%.

Tymczasem z licznych prognoz wynika, że w efekcie istotnych zmian kształtu polskiego systemu emerytalnego, jakie nastąpiły na przestrzeni minionych kilkunastu lat (m.in. przejście od systemu zdefiniowanego świadczenia do systemu zdefiniowanej składki), a także w związku z postępującym zjawiskiem starzenia się społeczeństwa, w perspektywie najbliższych kilkudziesięciu lat rozmiary luki emerytalnej ulegną istotnemu zwiększeniu.

Przykładowo według obliczeń Szumlicza (2009) kobiety przechodzące na emeryturę w 2039 r. otrzymają emeryturę na poziomie 43% ostatniego wynagrodzenia, a w przypadku mężczyzn w 2044 r. wartość ta wyniesie 63% (wariant optymistyczny). Z kolei Komisja Europejska (European Commission, 2015) prognozuje, że stopa zastąpienia w powszechnym systemie emerytalnym w 2050 r. wyniesie 31,2%. Według Jabłonowskiego i Mullera (2013) w 2040 r., stopa zastąpienia dla kobiet wyniesie 37%, a dla mężczyzn – 40%. Góra i Rutecka (2013) obliczyli, że przy założeniu wieku emerytalnego 60 lat, w 2050 r. przeciętna stopa zastąpienia w Polsce wyniesie 34,2%. Zgodnie z najnowszymi prognozami OECD (2015) przeciętnie zarabiający uczestnik polskiego systemu emerytalnego w 2049 r. uzyska stopę zastąpienia brutto na poziomie 43,1%. Ponadto warto również przytoczyć rezultaty ostatnich analiz Aviva (2016), zgodnie z którymi przeciętna stopa zastąpienia w Polsce w 2047 r. wyniesie ok. 37%.

Dokonując zatem próby oszacowania stopnia adekwatności polskiego systemu emerytalnego w horyzoncie najbliższych kilkudziesięciu lat (a więc z perspektywy

osób rozpoczynających dzisiaj aktywność zawodową) trzeba zwrócić uwagę na występowanie w Polsce istotnej luki emerytalnej. W zależności od przyjętego docelowego poziomu stopy zastąpienia oraz wariantu prognozy przyszłych stóp zastąpienia szacunkowa wartość luki emerytalnej w Polsce kształtuje się na poziomie ok. 20-35%.

Uszczegółowieniem analizy rozmiarów luki emerytalnej wyrażonej w postaci punktów procentowych mogą być badania, w których obliczana jest kwota pieniężna odzwierciedlająca wartość luki emerytalnej dla konkretnego (najczęściej przeciętnego) uczestnika systemu emerytalnego. Kwota ta jest równa zdyskontowanej na dzień zakończenia aktywności zawodowej wartości ciągu przyszłych płatności, które zapewniają pokrycie różnicy pomiędzy pożądanym poziomem dochodu emerytalnego a jego rzeczywistą wartością uzyskiwaną w ramach powszechnego systemu emerytalnego. W celu intuicyjnego zobrazowania rozmiarów luki emerytalnej obliczoną w ten sposób wartość przelicza się następnie na ekwiwalent miesięcznych lub rocznych płatności niezbędnych do jej sfinansowania w przyjętym horyzoncie oszczędzania.

W skali międzynarodowej badanie rozmiarów tak rozumianej luki emerytalnej przeprowadziła m.in. Aviva (2016). Rezultaty tych analiz dla wybranych krajów europejskich przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Wartość rocznych oszczędności niezbędnych do sfinansowania luki emerytalnej w wybranych krajach europejskich (oprac. własne na podst.: Aviva, 2016; OECD, 2017).

Kraj	Prognozowana stopa zastąpienia w 2047 r.	Roczne oszczędności zapewniające pokrycie luki emerytalnej (EUR), przy rozpoczęciu oszczędzania w wieku:			Średnie roczne wynagrodzenie (EUR)	Średnie roczne wynagrodzenie / oszczędności zapewniające pokrycie luki emerytalnej przy rozpoczęciu oszczędzania w wieku 30 lat
		20 lat	30 lat	40 lat		
Niemcy	42%	2300	3500	5800	37 613	9%
Hiszpania	29%	2700	3300	4400	27 479	12%
Francja	28%	1200	1600	3800	36 491	4%
Wielka Brytania	31%	1500	3200	4900	39 391*	8%
Polska	37%	2100	2300	2800	11 088*	21%

*przy przeliczaniu na EUR przyjęto kursy: GBP/EUR – 1,19 oraz PLN/EUR – 0,24.

To, że wartość rocznych oszczędności niezbędnych do pokrycia luki emerytalnej wzrasta wraz z wiekiem, w którym rozpoczyna się oszczędzanie, jest oczywiste i nie wymaga szerszego komentarza. Rozważając jednak zagadnienia związane z luką emerytalną w Polsce oraz możliwością jej sfinansowania, warto odnotować wartości uzyskane dla poszczególnych krajów. Okazuje się bowiem, że różnice w rozmiarach

oszczędności niezbędnych do pokrycia luki emerytalnej są mniejsze niż dysproporcje w wysokości wynagrodzeń. Oznacza to więc, że przeciętny uczestnik systemu emerytalnego w Polsce na sfinansowanie luki emerytalnej musi przeznaczać znacznie większą część bieżącego dochodu niż uczestnicy systemów emerytalnych w pozostałych krajach.

Próbę szczegółowej analizy rozmiarów luki emerytalnej w polskim systemie emerytalnym przedstawia w swoim opracowaniu Jedynek (2017). W badaniu tym oszacowano, że według bazowego scenariusza¹ wartość indywidualnej luki emerytalnej dla przeciętnego uczestnika systemu emerytalnego wynosi ok 438 tys. PLN. Jeśli uwzględnimy dzisiejszą wartość pieniądza (stopa dyskontowa równa 2,5%), kwota ta stanowi równowartość ponad 163 tys. zł. Obliczono również, że przy założeniu finansowania tej kwoty przez cały okres aktywności zawodowej w postaci miesięcznych płatności rosnących w średnim tempie $g = 2,3\%$ rocznie, wartość pierwszej miesięcznej oszczędności powinna wynosić 350,35 zł.

Wartości pierwszych miesięcznych płatności obliczone dla alternatywnych rozwiązań w zakresie wieku zaprzestania aktywności zawodowej, długości okresu oszczędzania oraz rozmiarów luki emerytalnej przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Wartość miesięcznych oszczędności a wiek emerytalny, luka emerytalna oraz długość okresu oszczędzania (PLN) (Jedynek, 2017)

Wiek emerytalny	Długość okresu oszczędzania	Luka emerytalna			
		14%	17,3%	20%	23%
		Wartość pierwszej oszczędności miesięcznej			
60	40 lat	407	500	582	669
60	30 lat	725	890	1035	1191
60	20 lat	1535	1886	2193	2522
65	40 lat	285	350	407	468
65	30 lat	483	594	690	794
65	20 lat	921	1132	1316	1514
70	40 lat	198	244	283	326
70	30 lat	324	398	463	533
70	20 lat	577	709	824	948

Szczegółową prezentację innych scenariuszy oraz analizę wrażliwości uzyskanych wyników na zmiany wysokości stopy procentowej, technicznej stopy procentowej oraz tempa wzrostu wynagrodzeń zawiera cytowane opracowanie.

¹ W scenariuszu bazowym badania zakłada się oczekiwaną stopę zastąpienia na poziomie 70% oraz prognozowaną stopę zastąpienia na poziomie 52,7%. Ponadto założono, że przeciętny uczestnik systemu emerytalnego rozpoczyna oszczędzanie na emeryturę w wieku 25 lat, a na emeryturę przechodzi po 40 latach pracy w wieku 65 lat. Początkowe wynagrodzenie wynosi 4000 zł brutto, a tempo jego wzrostu wynosi 2,3% rocznie.

Szacowane rozmiary luki emerytalnej w Polsce skłaniają do postawienia pytania o możliwe sposoby zmniejszania jej rozmiarów. Odrzucając możliwość istotnego obniżenia oczekiwanej (docelowej) stopy zastąpienia, pytanie to można sprowadzić do kwestii sposobu zwiększenia przyszłej stopy zastąpienia. Zasadniczo są możliwe dwa rozwiązania:

- dokonanie reformy (parametrycznej lub strukturalnej) obecnego systemu emerytalnego, która prowadziłaby do istotnego zwiększenia przyszłych świadczeń emerytalnych z części bazowej systemu;
- stymulowanie rozwoju dodatkowych form oszczędzania na emeryturę, które skutecznie zachęcałyby do dobrowolnego gromadzenia oszczędności przeznaczonych na zwiększenie dochodów po zakończeniu aktywności zawodowej.

W literaturze szeroko dyskutowane są oba rozwiązania. Wydaje się jednak, że w kontekście zwiększenia wysokości przyszłych świadczeń emerytalnych metodą łatwiejszą do wprowadzenia, skuteczniejszą i lepiej odpowiadającą współczesnej wizji systemów emerytalnych jest rozwój dodatkowego systemu emerytalnego zachęcającego do dobrowolnego gromadzenia oszczędności (Góra, Rutecka, 2013; Rutecka, 2014a; Rutecka, 2014b; Kawalec i in., 2015; Jedynak, 2016b).

Niezależnie od stosunkowo często omawianego w literaturze przedmiotu problemu optymalnego kształtu dodatkowych form (instrumentów) oszczędzania na emeryturę oraz kwestii wdrażania skutecznych zachęt do dobrowolnego oszczędzania (np. Rutecka, 2015; Jedynak, 2016a) w tym miejscu pojawia się kolejne, nie mniej istotne od uprzednio sformułowanego pytanie dotyczące możliwości sfinansowania przez uczestników polskiego systemu emerytalnego oszczędności na poziomie zapewniającym pokrycie luki emerytalnej. Innymi słowy jest to pytanie o zdolność polskich gospodarstw domowych do gromadzenia dodatkowych oszczędności emerytalnych. Próbie odpowiedzi na tak postawione pytanie została poświęcona kolejna część opracowania.

4. POTENCJAŁ OSZCZĘDNOŚCIOWY W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH W POLSCE

Punktem wyjścia do określenia zdolności do gromadzenia dodatkowych oszczędności emerytalnych przez uczestników systemu emerytalnego jest analiza sytuacji dochodowej gospodarstw domowych (Duda, 2015). Przyjmuje się, że możliwość oszczędzania pojawia się, gdy suma wszystkich dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwo domowe przewyższa wydatki związane z zaspokojeniem podstawowych potrzeb konsumpcyjnych. Należy jednak pamiętać, że uzyskiwana nadwyżka dochodów nad wydatkami na podstawowe potrzeby może być przeznaczona zarówno na akumulację oszczędności, jak i na zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu w bieżącym okresie. Stąd też rzeczywiste oszczędności gromadzone przez gospodarstwa domowe na ogół są mniejsze od ich maksymalnego potencjału.

Podejmując próbę oszacowania potencjału w zakresie gromadzenia oszczędności przez gospodarstwa domowe w Polsce, przeanalizowano wartości ich dochodów

rozporządzalnych oraz wydatków². W tabeli 4 porównano średnie miesięczne dochód rozporządzalny i wydatki na jedną osobę oraz na całe gospodarstwo w różnych typach gospodarstwach domowych. Z prezentowanych danych wynika, że w przeciętnym gospodarstwie domowym w Polsce nadwyżka dochodu rozporządzalnego nad wydatkami na osobę wynosi ok. 295 PLN, a na całe gospodarstwo – ok. 802 PLN, przy czym największą nadwyżką charakteryzują się gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek oraz gospodarstwa pracowników niebędących robotnikami. Istotnie mniejsze nadwyżki mogą uzyskać gospodarstwa rolników oraz gospodarstwa pracowników będących robotnikami. W zależności od typu gospodarstwa nadwyżka stanowi ok. 22-26% dochodu rozporządzalnego.

Tabela 4. Średni miesięczny dochód rozporządzalny i wydatki w gospodarstwach domowych w Polsce według grup społeczno-ekonomicznych (PLN) (oprac. własne na podst. GUS, 2016)

Wyszczególnienie	ogółem*	gospodarstwa pracowników (robotnicy)	gospodarstwa pracowników (nie robotnicy)	gospodarstwa rolników	gospodarstwa pracujących na własny rachunek
na 1 osobę w gospodarstwie					
Dochód rozporządzalny	1386,16	1081	1761,36	1046,17	1739,48
Wydatki	1091,19	842,18	1361,25	779,14	1310,93
Nadwyżka	294,97	238,82	400,11	267,03	428,55
na gospodarstwo domowe					
Dochód rozporządzalny	3770,36	3686,21	5090,33	4048,68	5548,94
Wydatki	2968,04	2871,83	3934,01	3015,27	4181,87
Nadwyżka	802,32	814,38	1156,32	1033,41	1367,07
Udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym	78,7%	77,9%	77,3%	74,5%	75,4%

*Kategoria ogółem zawiera również dane na temat gospodarstw domowych emerytów i rencistów, które zostały wyłączone z analizy w opracowaniu.

Na podstawie bardziej szczegółowej analizy potencjału oszczędnościowego gospodarstw domowych w Polsce można odnotować, że jest on związany nie tylko z typem społeczno-ekonomicznym gospodarstwa, lecz również z (por. tab. 5):

² Dochód rozporządzalny jest definiowany jako suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego pomniejszona o zobowiązania podatkowe obciążające dochody oraz składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. W skład dochodu rozporządzalnego wchodzi również dochody niepieniężne, w tym spożycie naturalne oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie. Wydatki obejmują całość pozycji wydatkowych związanych z zakupem towarów i usług oraz pozostałe wydatki, jak np. dary, niektóre podatki (np. od spadków i darowizn, od nieruchomości, użytkowanie wieczyste), straty pieniężne, odszkodowania za wyrządzone szkody itp. (GUS, 2016).

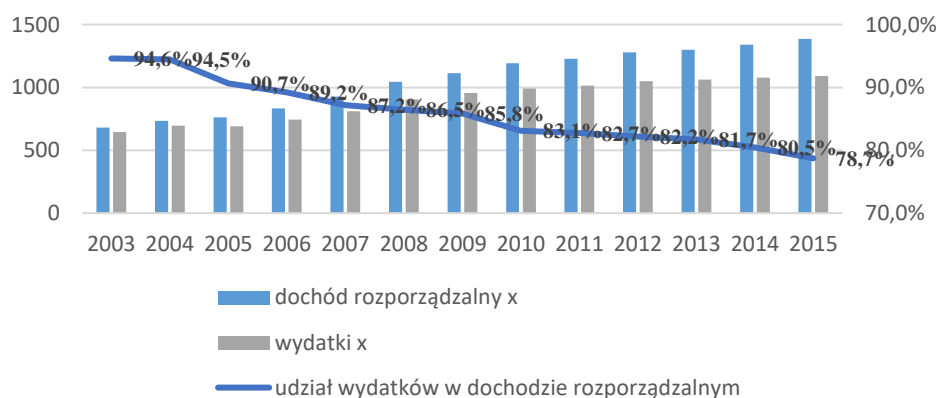
- liczbą osób w gospodarstwie domowym – im jest ich więcej, tym mniejsza jest nadwyżka dochodu rozporządzalnego nad wydatkami;
- wykształceniem osoby odniesienia (głowy rodziny) – wyższe wykształcenie wiąże się z większą nadwyżką dochodu rozporządzalnego nad wydatkami;
- miejscem zamieszkania – większe nadwyżki dochodu rozporządzalnego nad wydatkami osiągają mieszkańcy większych miast (wyjątkiem są miasta średnie, od 100 tys. do 199 tys. mieszkańców).

Tabela 5. Średnie miesięczne dochody rozporządzalne i wydatki na osobę w gospodarstwach domowych w Polsce według liczby osób w gospodarstwie, wykształcenia osoby odniesienia oraz miejsca zamieszkania (PLN) (oprac. własne na podst. GUS, 2016)

Liczba osób w gospodarstwie				
Wyszczególnienie	Dochód rozporządzalny na osobę	Wydatki na osobę	Nadwyżka dochodu rozporządzalnego nad wydatkami na osobę	Udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym
1 osoba	2825,38	1778,00	1047,38	63%
2 osoby	2090,48	1434,80	655,68	69%
3 osoby	1573,52	1179,04	394,48	75%
4 osoby	1249,75	968,91	280,84	78%
5 osoby	1000,61	775,83	224,78	78%
powyżej 6 osób	844,52	622,65	221,87	74%
wykształcenie osoby odniesienia				
Ogółem	1386,16	1091,19	294,97	79%
Wyższe	2040,35	1556,74	483,61	76%
Policealne, średnie zawodowe i ogólnokształcące	1388,45	1123,67	264,78	81%
Zasadnicze zawodowe	1090,8	860,18	230,62	79%
Gimnazjalne, podstawowe ukończone, bez wykształcenia	974,89	777,39	197,5	80%
miejsce zamieszkania				
Ogółem	1386,16	1091,19	294,97	79%
Wieś	1105,72	882,65	223,07	80%
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	1293,61	1029,63	263,98	80%
Miasto 20-99 tys. mieszk.	1409,88	1099,61	310,27	78%
Miasto 100-199 tys. mieszk.	1495,99	1193,97	302,02	80%
Miasto 200-499 tys. mieszk.	1607,47	1264,97	342,5	79%
Miasto pow. 500tys. mieszk.	2122,16	1623,60	498,56	77%

Korzystając ze zagregowanych danych maksymalny potencjał oszczędnościowy na osobę w przeciętnym gospodarstwie domowym w Polsce, można oszacować na poziomie ok. 300 PLN. Przy założeniu, że w przeciętnym gospodarstwie domowym są dwie osoby dorosłe w wieku produkcyjnym³, maksymalny potencjał oszczędnościowy na osobę będącą uczestnikiem systemu emerytalnego w kontekście finansowania luki emerytalnej wynosi ok. 400 PLN. Warto przy tym zauważyć, że z prezentowanych danych wynika, iż statystycznie największym potencjałem oszczędnościowym będzie charakteryzuje się osoba pracująca na własny rachunek, prowadząca jednoosobowe gospodarstwo domowe, posiadające wyższe wykształcenie i mieszkająca w dużym mieście. Po drugiej stronie skali znajduje się wieloosobowe gospodarstwo rolnicze prowadzone przez osobę niewykształconą⁴.

Analizując potencjał oszczędnościowy gospodarstw domowych w Polsce, trzeba również odnotować zmiany w poziomie dochodów rozporządzalnych oraz wydatków na przestrzeni minionych kilkunastu lat (rys. 1). W 2015 r. dochód rozporządzalny na osobę w przeciętnym gospodarstwie domowym w Polsce był o 104% większy niż w 2003 r. Z kolei wydatki na osobę w przeciętnym gospodarstwie domowym w 2015 r. były o 69% większe niż w 2003 r. W ujęciu względnym oznacza to, że w analizowanym okresie udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym zmalał od 95% do ok. 79%. Można więc wnioskować, że w latach 2003-2015 w Polsce nastąpił istotny wzrost potencjału oszczędnościowego gospodarstw domowych. Wraz z dalszym rozwojem gospodarczym oraz wzrostem zamożności społeczeństwa w kolejnych latach tendencja ta prawdopodobnie będzie się nadal utrzymywała.

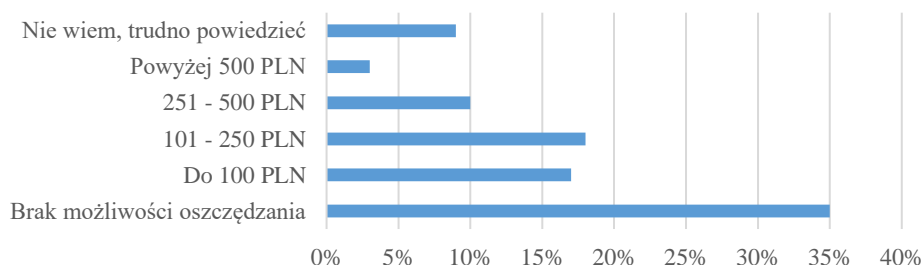

Rys. 1. Dochód rozporządzalny i wydatki na osobę w gospodarstwach domowych w Polsce w okresie 2003-2015 (PLN) (oprac. własne na podst. GUS, 2016)

³ Dla uproszczenia przyjęto, że każda osoba w wieku produkcyjnym jest uczestnikiem systemu emerytalnego.

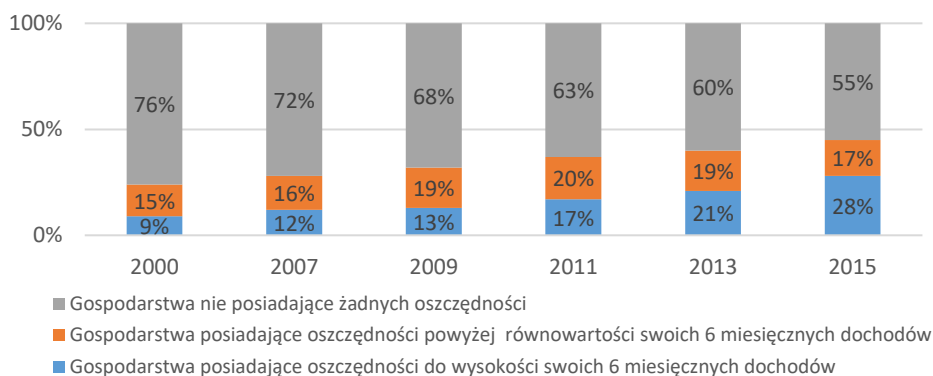
⁴ Wnioski opierają się co prawda na analizie zależności jednoczynnikowych, a nie na badaniu regresji wielorakiej, wydaje się jednak, że nie ma podstaw, aby podważać słuszność przedstawionego rozumowania.

Na podstawie analizy nadwyżki dochodu rozporządzalnego nad wydatkami można określić teoretyczny potencjał oszczędnościowy gospodarstw domowych. W praktyce gospodarstwa domowe wykazują jednak poziom oszczędności mniejszy od tej wartości. Jest to związane głównie ze skłonnością do zwiększania bieżącej konsumpcji wraz ze wzrostem dochodu rozporządzalnego (wraz z wzrostem dochodu są zaspokajane kolejne potrzeby wyższego rzędu). Jak wynika z badań Fundacji Kronenberga (2015), możliwość wygospodarowania jakichkolwiek oszczędności deklaruje ok. 65% gospodarstw domowych w Polsce. Wielkość tę potwierdzają również rezultaty badań TNS wykonanych dla Związku Banków Polskich (ZBP, 2016). Trzeba jednak zaznaczyć, że miesięczne oszczędności przekraczające 250 PLN deklaruje jedynie 13% gospodarstw domowych (por. rys. 2).

Rys. 2. Deklarowane kwoty miesięcznych oszczędności w gospodarstwach domowych (ZBP, 2016)

Zgodnie z rezultatami Diagnozy Społecznej (Czapiński, Panek, 2016) odsetek gospodarstw domowych posiadających jakiejkolwiek oszczędności w 2015 r. wynosił 45%, przy czym gospodarstw domowych posiadających oszczędności przekraczające równowartość ich sześciomiesięcznych dochodów było ok. 17%. Zauważalna jest jednak pozytywna tendencja w zakresie liczby gospodarstw domowych posiadających oszczędności: obecnie jest ich prawie dwa razy więcej niż w 2000 r. (por. rys. 3).

Rys. 3. Odsetek gospodarstw posiadających oszczędności w latach 2000-2015 (oprac. własne na podst. Czapiński, Panek 2016, s. 64)

Cele akumulowania oszczędności przez gospodarstwa domowe są zróżnicowane (np.: chęć sfinansowania wypoczynku, remontu lub zakupu domu bądź mieszkania, zakupu dóbr trwałego użytku, pokrycie kosztów rehabilitacji i leczenia, tworzenie rezerwy na sytuacje losowe, inwestycja w rozwój działalności gospodarczej, zabezpieczenie przyszłości dzieci czy też zabezpieczenie dochodu na starość). Gospodarstwa domowe ze względu na ograniczone możliwościami w zakresie oszczędzania zmuszone są hierarchizować cele i podejmować decyzje o przeznaczeniu gromadzonych oszczędności. Szczegółowe analizy w tym zakresie są przedmiotem wielu badań i analiz (Czapiński, Panek, 2015; Fundacja Kronenberga, 2015; ZBP, 2016). W kontekście podjętego w tym opracowaniu problemu badawczego należy zwrócić uwagę na wniosek wynikający z tego typu badań. Otóż potencjał do oszczędzania w gospodarstwach domowych nie jest równoznaczny z możliwościami oszczędzania na emeryturę. Trudno bowiem oczekiwać, aby gospodarstwo domowe całość nadwyżki finansowej przeznaczało na cele emerytalne.

Wydaje się jednak, że nawet po uwzględnieniu tej uwagi rzeczywisty obraz oszczędności emerytalnych Polaków prezentuje się znacznie poniżej oczekiwań. Według Diagnozy Społecznej (Czapiński, Panek, 2016) oszczędzanie na cele emerytalne deklaruje ok. 38,9% ogółu oszczędzających. Rezultaty badań Fundacji Kronenberga (2015) wskazują z kolei, że środki finansowe odkłada z myślą o emeryturze 21% pracujących Polaków. Podobne są wyniki badań Czapińskiego i Góry (2016, s. 10), zgodnie z którymi zaledwie 21,5% społeczeństwa podejmuje działania mające zapobiec pogorszeniu materialnego standardu życia na emeryturze⁵.

5. PODSUMOWANIE

Synteza spostrzeżeń poczynionych na podstawie przedstawionych analiz pozwala na sformułowanie szeregu istotnych wniosków badawczych. Po pierwsze, przy postulowanych docelowych stopach zastąpienia na poziomie 60-80% w Polsce już teraz występuje luka emerytalna o wartości ok. 10-20%. W przyszłości będzie się ona jeszcze bardziej powiększać i osiągnie w 2050 r. szacunkowe wartości ok. 20-35%. Po drugie, ze względu na mnogość założeń w modelach służących kalkulacji miesięcznych oszczędności niezbędnych do pokrycia luki emerytalnej trudno jest dokładnie oszacować ich wartości. W skrajnych scenariuszach wynoszą one od 200 PLN do nawet 2500 PLN. Jednak na tle sytuacji w innych państwach europejskich w Polsce oszczędności takie stanowią istotną część wynagrodzenia. Po trzecie badanie możliwości oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych wykazało,

---

⁵ W badaniu tym uwzględniono wszystkie działania podejmowane z myślą o zapobieganiu pogorszeniu materialnego standardu życia na emeryturze. Poza oszczędnościami mogą to być np. inwestycje w nieruchomości, metale szlachetne i dzieła sztuki lub też w wychowanie dzieci, tak aby pomogły finansowo rodzicom po ich przejściu na emeryturę (Czapiński, Góra, 2016).

że obecne nadwyżka dochodu rozporządzalnego na osobę nad wydatkami na osobę w przeciętnym gospodarstwie domowym osób pracujących wynosi ok. 24% dochodu, tj. ok. 300 PLN. Co istotne, w latach 2003-2015 odnotowano istotny wzrost tej nadwyżki. Po czwarte, wyniki badań empirycznych świadczą o tym, że jakiegokolwiek oszczędności w Polsce posiada zaledwie 45% gospodarstw domowych, przy czym jedynie 38,9% z tych gospodarstw deklaruje oszczędzanie na cele emerytalne. W przybliżeniu więc jedynie co piąty pracujący Polak odkłada środki finansowe z myślą o emeryturze.

Przedstawione analizy umożliwiły nie tylko sformułowanie powyższych wniosków, lecz również osiągnięcie określonych we wprowadzeniu celów badawczych (oszacowanie rozmiarów luki emerytalnej w Polsce i ocena potencjału do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych w kontekście możliwości sfinansowania tej luki) oraz weryfikację postawionej hipotezy badawczej. W przekonaniu autora rezultaty przeprowadzonych badań nie dały podstaw do odrzucenia przyjętej hipotezy. Zasadne jest więc stwierdzenie, zgodnie z którym poziom dochodów gospodarstw domowych w Polsce umożliwia im co prawda gromadzenie dodatkowych oszczędności, jednak przeciętne gospodarstwo domowe nie może zgromadzić oszczędności zapewniających sfinansowanie całej luki emerytalnej.

Odnosząc się do rezultatów przeprowadzonych analiz, trzeba jednak odnotować również pewne ich ograniczenia. W szczególności należy podkreślić, że stopa zastąpienia oraz luka emerytalna nie są jedynymi miarami adekwatności dochodowej systemów emerytalnych, a jako miary proste, jednowymiarowe często nie oddają rzeczywistego obrazu sytuacji. Ponadto do dokładnego obliczenia rozmiarów luki emerytalnej niezbędna jest znajomość docelowego poziomu stopy zastąpienia (co do którego brak powszechnego konsensusu), a także wiedza na temat stóp zastąpienia w przyszłości, które są zależne od szeregu zmiennych makroekonomicznych i demograficznych. Problematiczna jest również kwestia szacowania potencjału oszczędnościowego gospodarstw domowych. Przyjęta metodologia jest oparta na założeniu, że potencjał oszczędnościowy wynika z różnicy między dochodem rozporządzalnym a wydatkami na osobę prezentowanymi w sprawozdaniach GUS. Tymczasem niezbadane pozostają możliwości oszczędzania, które mogą być efektem ograniczenia bieżącej konsumpcji (zmniejszenie wydatków). Brak jest również wypracowanej metodologii określania możliwości akumulowania oszczędności emerytalnych, co powoduje, że obecnie można się opierać jedynie na wynikach badań ankietowych. W kontekście ograniczeń zastosowanej metody trzeba również zaznaczyć, że mierząc lukę emerytalną, analizowano sytuację pojedynczych pracujących uczestników systemu emerytalnego, podczas gdy w analizie potencjału oszczędnościowego ze względu na dostępność danych podmiotem było całe gospodarstwo domowe.

Na zakończenie warto zauważyć, że przeprowadzone badania mogą stanowić podstawę do dalszych analiz w tym obszarze. Do szczególnie interesujących należy kwestia metod pomiaru adekwatności systemów emerytalnych, a także problem spo-

sobu wyznaczania docelowych stóp zastąpienia. Wartościowe byłyby również pogłębione badania rozmiarów luki emerytalnej w Polsce na tle innych krajów. Ponadto obszarem wymagającym dalszej eksploracji jest określenie potencjału oszczędnościowego Polaków oraz ich skłonności do akumulacji oszczędności z myślą o emeryturze.

LITERATURA

- Aviva (2016). *Mind the Gap, Quantifying the pension savings gap in Europe*. Pobrano z: <http://www.aviva.com/media/thought-leadership/europe-pensions-gap> (02.05.2017).
- Briggs, A., Springstead, G. (2008). Alternate Measures of Replacement Rates for Social Security Benefits and Retirement Income, *Social Security Bulletin*, 68 (2), s. 1-19.
- GUS (2016) *Budżety gospodarstw domowych w 2015 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Pobrano z: http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/9/8/1/budzety_gospodarstw_domowych_2013.pdf (10.05.2017).
- Chybalski, F. (2016). *Adekwatność dochodowa, efektywność i redystrybucja w systemach emerytalnych. Ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Czapiński, J., Góra, M. (2016). Świadomość „Emerytalna” Polaków. Raport z badania ilościowego. Pobrano z: <http://www.efcongress.com/sites/default/files/analizy/raport.pdf>, (26.04.2017).
- Duda, I. (2015). Indywidualne Konta Emerytalne i Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego a oszczędnościowy potencjał polskich gospodarstw domowych, *Finanse: czasopismo Komitetu Nauk o Finansach PAN*, 1(8), 145-161.
- European Commission (2003). *Adequate and sustainable pensions*. Luksembourg: European Commission, Publication Office.
- European Commission (2015). The 2015 Ageing Report. Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060), *European Economy*, 3.
- Fundacja Kronenberga (2015). *Postawy Polaków wobec finansów*. Pobrano z: http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/postawy_polakow_wobec_finansow_2015.pdf, (8.05.2017).
- Friedman, M. (1957). *A Theory of the Consumption Function*, Princeton: Princeton University Press.
- Góra, M. (2003). *System emerytalny*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Góra, M., Rutecka, J. (2013). Elastyczny system emerytalny a potrzeby jego uczestników. *Ekonomista*, 6, 735-753.
- Grech, A. G. (2013). *How best to measure pension adequacy?*. Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics, Pobrano z: http://eprints.lse.ac.uk/51270/1/_Libfile_repository_Content_Grech,%20AG_Grech_How_best_measure_2013.pdf (27.04.2017).
- Greninger, S., Hampton, A., Hampton, V., Kitt, K., Jacquet, S. (2000). Retirement planning guidelines: A Delphi study of financial planners and educators. *Financial Services Review*. 9 (3), 231-245.

- Jabłonowski, J., Müller, C. (2013). 3 sides of 1 coin – Long-term Fiscal Stability, Adequacy and Intergenerational Redistribution of the Referomed Old-age Pension System in Poland. *National Bank of Poland Working Paper*, 145.
- Jedynak, T. (2016a). The directions of the development of supplementary pension scheme in Poland. *Journal of Insurance, Financial Markets and Consumer Protection*, 22,3, 34-48.
- Jedynak, T. (2016b). Ryzyko starości a dodatkowy system emerytalny w Polsce. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 8/965, 5-22.
- Jedynak, T. (2017). The Role of Supplementary Retirement Savings in Reducing the Pension Gap in Poland, *Economic and Environmental Studies*, 17, 41, 95-113.
- Kawalec, S., Błażuk, K., Kurek, M. (2015). *Jak mobilizować dodatkowe oszczędności emerytalne?*, Warszawa: Capital Strategy.
- MacDonald B., Moore K. (2011) *Moving Beyond the Limitations of Traditional Replacement Rates*, *Society of Actuaries*. Pobrano z: <http://www.soa.org/research/research-projects/pension/default.aspx> (06.05.2017)
- Mercer (2016). *An ideal retirement system*. Pobrano z: <https://www.mercer.com.au/insights/focus/CFA-mercera-ideal-retirement-system.html> (07.05.2017).
- Modigliani, F., Brumberg, R. (1954). Utility analysis and the consumption function: an interpretation of cross-section data. In: K.K. Kurihara (ed.), *Post- Keynesian Economics* (pp 388–436), New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Munnell, A., Webb, A., Hou, W. (2014), *How much should people save?*, Centre of Retirement Research at Boston College, 14 ,11, Pobrano z: <http://crr.bc.edu/briefs/how-much-should-people-save> (06.05.2017).
- OECD (2013). *Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators*. Paris: OECD Publishing. Pobrano z: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-en (28.04.2017).
- OECD (2015). *Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 indicators*. Paris: OECD Publishing. Pobrano z: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2015-en (28.04.2017).
- OECD (2017). *Average annual wages*. Pobrano z: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE (10.05.2017).
- Czapiński, J., Panek, T. (red.) (2016). *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.
- Rutecka, J. (2014a). Dodatkowe zabezpieczenie emerytalne – charakterystyka i czynniki rozwoju, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 342, 256-266.
- Rutecka, J. (2014b). *Dodatkowy system emerytalny w Polsce – diagnoza i rekomendacje zmian*. Warszawa: Towarzystwo Ekonomistów Polskich.
- Rutecka J. (2015), Realokacja czy nowe oszczędności? – O efektach zachęt podatkowych w dodatkowym oszczędzaniu na starość w Polsce. *Rozprawy Ubezpieczeniowe*, 18 (1/2015), 66-79.
- Schiebier, S.J. (2004). Retirement income adequacy: Good news or bad? *Benefits Quarterly*, 20 (4), 27-39.
- Szczygalski, M. (2014). Zarządzanie ryzykiem długowieczności w polskim systemie emerytalnym, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 802, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”*, 65, 731-744.
- Szumlicz, T. (2009), Problem wieku emerytalnego w nowym systemie emerytalnym, *Rozprawy Ubezpieczeniowe*, 7, 2, 178-191.
- World Bank (1994). *Averting the age crisis: policies to protect the old and promote growth*. Washington, DC.

- Whitehouse, E.R. (2007). *Pensions Panorama: Retirement-Income Systems in 53 Countries*, Washington DC: World Bank, Pobrano z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/764011468339897021/Pensions-panorama-retirement-income-systems-in-53-countries> (26.04.2017).
- Whitehouse, E. (2014). *Earnings related schemes: Design, options and experience*. World Bank core course, Pobrano z: https://olc.worldbank.org/sites/default/files/Whitehouse_Earnings%20Related%20Schemes_PCC15.pdf (05.05.2017).
- ZBP (2016). *Wybrane aspekty oszczędzania w Polskim społeczeństwie*. Pobrano z: https://zbp.pl/public/repozytorium/wydarzenia/images/wrzesien_2016/oszczedzanie/oszczedzanie_-_wyniki_badania.pdf (6.05.2017).

PENSION GAP AND THE POLISH HOUSEHOLDS' POTENTIAL FOR SAVINGS

Summary

The paper considers an issues of the possibility of financing the pension gap by Polish pension system's participants. The structure of the study is a result of undertaken research objectives. Firstly, the issue of pension adequacy is discussed. Then, on the basis of the conception of targeted replacement rates, the size of the pension gap in Poland is estimated. In the next stage, the Polish households' potential for saving was assessed in the context of the possibility of financing this gap. As a result of the research, it was found that there is no reason to reject the hypothesis which states that the level of Polish households income allows them to accumulate additional pension savings, however, the average household is unable to generate enough savings to cover the whole pension gap.

Keywords: pension adequacy, replacement rate, pension gap, households savings.

